

فرهنگ مشارکت و رضایت زناشویی در بین زنان

محمد گنجی^۱

محمدجواد سامانی نژاد^۲

تاریخ پذیرش: ۹۰/۱۱/۱۳

تاریخ دریافت: ۹۰/۵/۱۸

چکیده

مهم‌ترین رکن سلامت افراد خانواده، رضایت زناشویی است و جامعه سالم نیز از پیوندهای آگاهانه و ارتباطات سالم و بالنده افراد خانواده شکل می‌گیرد. این پژوهش با هدف مطالعه نقش آگاهی حقوقی و فرهنگ مشارکت در رضایت زناشویی زنان متأهل با روش پیمایش در شهر کاشان به انجام رسیده است. ابزارسنجش مفاهیم موجود در تحقیق، مقیاس رضایت زناشویی انریچ و پرسشنامه محقق ساخته فرهنگ مشارکت در تصمیم‌گیری خانوادگی، احساس مسئولیت و تعلق خانوادگی و آگاهی حقوقی بوده است. اعتبار تحقیق از نوع صوری و روایی مقیاس‌ها با استفاده از آزمون آلفای کرونباخ مورد تأیید قرار گرفته است. جامعه آماری مورد مطالعه شامل زنان متأهل نقاط شهری کاشان است که تعداد آن‌ها براساس سرشماری سال ۱۳۸۵، ۶۹۹۲۹ نفر بوده است. حجم نمونه براساس فرمول نمونه‌گیری کوکران ۳۸۱ نفر تعیین شده است.

نتایج پژوهش نشان می‌دهد که احساس تعلق خانوادگی و همچنین مشارکت در تصمیم‌گیری‌های خانوادگی نقش مؤثری در افزایش رضایت زناشویی دارند. نتایج رگرسیون نیز بیانگر این است که رضایت زناشویی به ترتیب تحت تأثیر متغیرهای مشارکت در تصمیم‌گیری خانوادگی ($Beta: 0/031$)، احساس تعلق خانوادگی ($Beta: 0/031$) و احساس مسئولیت خانوادگی ($Beta: -0/15$) است و در مجموع این متغیرها توانسته‌اند ۱۸ درصد از واریانس رضایت زناشویی را تبیین کنند ($R^2: 0/18$). در مدل تحلیل مسیر بیشترین تأثیر مستقیم بر رضایت زناشویی را مشارکت در تصمیم‌گیری‌های خانوادگی و بیشترین تأثیر غیرمستقیم را احساس مسئولیت خانوادگی داشته است.

واژگان کلیدی: رضایت زناشویی، مشارکت زنان، آگاهی حقوقی زنان، احساس تعلق، احساس مسئولیت.

۱. عضو هیئت علمی گروه علوم اجتماعی دانشگاه کاشان. M545_g@yahoo.com
۲. دانشجوی کارشناسی ارشد پژوهش علوم اجتماعی دانشگاه شهید بهشتی. samani.javad@yahoo.com

مقدمه

ازدواج، پیمان مقدسی است که از طریق آن خانواده تشکیل می‌شود و تقریباً از ابتدای زندگی انسان در تمام زمان‌ها و مکان‌ها در میان اقوام و ملل و جوامع وجود داشته و مورد تأکید بیشتر ادیان بوده است، به‌طوریکه آن را پیوند مطلوب انسانی دانسته‌اند که به زندگی افراد معنا می‌بخشد (بخشایش و مرتضوی، ۱۳۸۸: ۷۴). در حالت مطلوب زندگی، زن در نقش همسر، توان ایجاد خانه‌ای گرم و با محبت را داراست و مرد نیز به‌عنوان شوهر پایه‌های روابط اجتماعی و اقتصادی خانه را مستحکم نگه می‌دارد. این موارد زمانی امکان‌پذیر است که زن و شوهر دارای سلامت روان و آسایش خیال باشند و زندگی مشترک سالم و با محبتی را برای خود و دیگری رزم بزنند. به دلیل اهمیت ویژه زنان، پژوهشگران درصدد کشف راز و رمزهایی هستند که موجبات رضایت‌مندی زناشویی زنان را فراهم می‌سازد (احمدی و همکاران، ۱۳۸۴: ۱۴۲).

آمار طلاق که معتبرترین شاخص آشفتگی زناشویی است، نشانه آن است که رضایت زناشویی^۱ به‌آسانی دست یافتنی نیست (اولیاء و همکاران، ۱۳۸۷: ۱۰). چنانکه براساس گزارش سازمان ثبت احوال کشور، تعداد طلاق ثبت شده در ایران در سال ۱۳۸۸، «۱۲۵۷۴۷» مورد گزارش شده که در این سال نسبت ازدواج به طلاق ۷/۱ بوده است. آمار طلاق در سال ۱۳۸۹، «۱۳۷۲۰۰» مورد بوده، که نسبت ازدواج به طلاق در این سال ۶/۵ بوده است. همچنین، در سال ۱۳۹۱، ۱۴۲۸۴۱ مورد طلاق رخ داده، که نسبت ازدواج به طلاق در این سال ۶/۱ بوده است.^۲

باتوجه به تحولات تدریجی در جوامع، مبنی بر مشارکت^۳ زن و شوهر در تأمین درآمد و انجام وظایف خانه‌داری، زمینه‌هایی فراهم آمده که گاهی سبب تحکیم زناشویی و زمانی سبب نامشخص شدن و درهم شدن نقش‌ها شده است. کار بسیاری از زوجها بر سر تقسیم وظایف و مسئولیت‌ها به اختلاف کشیده شده و تعیین مسئولیت‌های زن و شوهر در قبال هم دشوار شده است. بنین وانگو ستینلی^۴ معتقدند، تقسیم کار خانه می‌تواند یک منبع اصلی، نارضایتی زناشویی باشد و در صورتی که زن و شوهر احساس کنند که تقسیم کار

1 . Marital satisfaction

2 . www.sabteahval.ir

3 . Participation

4 . Benin & Angostinelli

بین آنها غیرعادلانه است، احساس ناراضی می‌کنند. عدم مشارکت در تصمیم‌گیری در امور منزل و غیره می‌تواند زمینه تعارضات زناشویی را فراهم کند (سیاه تیری، ۱۳۸۵: ۳۶). از آنجا که نقش زنان در خانواده انکارناپذیر است، چنین انتظار می‌رود با مشارکت بالفعل خود در زمینه‌های خانوادگی هم‌گام با دیگر اعضای خانواده، به خصوص مردان نقش مؤثر ایفا کنند. علی‌رغم بدهت این انتظار، فرصت‌ها و امکانات حیات اجتماعی برای زنان به نحوی توزیع نشده که آنان بتوانند به راحتی همسان با مردان در مسایل خانوادگی و بدون محدودیت جنسی مشارکت داشته باشند.

علاوه بر آن، یکی دیگر از مشکلات زنان در جامعه این است که غالباً آنها آگاهی کمتری از مردان به حقوق اجتماعی و قانونی خود دارند. شکی نیست که زنان همچون مردان از حقوق اجتماعی و مدنی برخوردارند و جنسیت نمی‌تواند دست‌یابی آنها به حقوق خویش را مسدود و محدود سازد (مهدوی و میرزاپور، ۱۳۸۸: ۳۰). حال زمانی که آگاهی زنان در امور مختلف چه از نظر اجتماعی، حقوقی و مدنی کم باشد، متعاقباً زنان نمی‌توانند نقش چندانی در تصمیم‌گیری‌های خانوادگی، اجتماعی و... داشته باشند، در این صورت رضایت از زندگی کاسته می‌شود.

به همین جهت، ضروری است که نقش رضایت زناشویی مورد بررسی قرار گیرد؛ زیرا کاهش رضایت زنان از موانع اصلی انتقال فرهنگ و به عبارتی آداب و رسوم و ارزش‌های مثبت جامعه به نسل‌های بعدی است (جنتی و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۴۵). با توجه به مباحث فوق، نوشتار حاضر به تبیین وضعیت رضایت زناشویی زنان متأهل شهرستان کاشان با توجه به برخی متغیرها از جمله فرهنگ مشارکت در خانه و اجتماع و همچنین میزان آگاهی زنان از حقوق خانوادگی خود، می‌پردازد.

مبانی نظری

رضایت زناشویی

رضایت زناشویی عبارت است از: احساس خشنودی و لذت تجربه شده توسط زن یا مرد زمانی که به همه جنبه‌های ازدواجشان فکر می‌کنند (عطاری و همکاران، ۱۳۸۵: ۹۵-۹۴؛ خدایاری فرد و همکاران، ۱۳۸۶: ۶۱۲؛ سلیمی و همکاران، ۱۳۸۷: ۵۶؛ قربانعلی‌پور و

همکاران، ۱۳۸۷: ۵۹-۵۸).^۱ در تعریف رضایت زناشویی اظهار می‌کند که زوجین سازگار، زن و شوهرهایی هستند که توافق زیادی با یکدیگر دارند، از نوع و سطح روابطشان راضی‌اند، از نوع و کیفیت گذران اوقات فراغت رضایت دارند و مدیریت خوبی در زمینه وقت و مسائل مالی خودشان اعمال می‌کنند (یوسفی و همکاران، ۱۳۸۹: ۲۶).

در ارتباط با سطح روابط و رضایت زوجین در مراحل متعدد زندگی، برچلر^۲ معتقد است که سال‌های اولیه ازدواج مخاطره‌آمیزترین و درعین حال هیجان‌انگیزترین مرحله می‌باشد و برای اکثر زوج‌ها بالاترین سطح رضایتمندی را به همراه دارد. در دوره والدینی که از تولد فرزند شروع شده تا سنین نوجوانی او به طول می‌انجامد، اغلب بررسی‌ها نشان می‌دهند که اکثر همسران در فاصله یک تا سه ماه پس از تولد نوزاد کاهش رضایتمندی را تجربه می‌کنند. نتایج تحقیقات نشان می‌دهد که رضایت زناشویی در همسرانی که به دوره والدینی انتقال یافته‌اند، نسبت به دوره قبل کاهش می‌یابد. در نیمه زندگی که آخرین فرزند خانواده به دوره نوجوانی می‌رسد و اولین فرزند برای تشکیل زندگی مستقل، خانه را ترک می‌کند، زوجین دوباره کشمکش‌های دوره نوجوانی فرزندشان را با تنش زیادی تجربه می‌کنند و میزان رضایت زناشویی دستخوش تغییرات می‌شود. اتفاقی که در این مرحله به وجود می‌آید، تغییر نقش‌هایی است که بسیاری از زوجین برای اولین بار تجربه می‌کنند. در دوره فراوالدینی، سندرم آشیانه خالی ویژگی این مرحله است که آخرین فرزند خانه را ترک کرده و هنگام بازنشستگی فرا می‌رسد. بررسی‌ها نشان می‌دهد این مرحله برای بسیاری از زوج‌ها، دوره به نسبت مثبتی بوده و رضایتمندی زناشویی نسبت به دو دوره قبل بیشتر می‌شود. در این مرحله زوجین تفاوت‌های خود را فهمیده و می‌پذیرند و انرژی خود را صرف همراهی و مراقبت از یکدیگر می‌کنند. مشکلاتی مانند دور شدن فرزندان از خانه، مرگ والدین، دوستان و تحلیل نیروهای جنسی و جسمی سبب می‌شود که همسران نزدیکی عاطفی بیشتری نسبت به یکدیگر پیدا کنند و در مرحله اوج که مرحله پایانی چرخه زندگی مشترک زوج‌هاست آن‌ها درک می‌کنند که چگونه می‌توانند همسران خوبی بوده و احساس رضایتمندی بیشتری داشته- باشند (مرادی، ۱۳۸۸: ۲۷-۲۸).

1 . Greef
2 . Berchle

در خصوص عوامل مؤثر در رضایتمندی زناشویی، برادبری^۱، فینچام^۲ و بیچ^۳ این عوامل را به دو دسته تقسیم کرده‌اند:

الف. فرآیندهای میان فردی که بین زوجها اتفاق می‌افتد و شامل: رفتارهای تعاملی، مهارت‌های ارتباطی، سبک‌های حل مسئله و تعارض، کوشش‌های مقابله‌ای، میزان عشق میان زوجها، کیفیت رابطه جنسی، اهداف مشترک، توافق در مسائل مذهبی و اعتقادی، سبک دلبستگی زوجها، آداب خانوادگی، همکاری در مراقبت از نوزاد، صمیمیت، تعهد، شناخت، عاطفه، الگوهای رفتاری، حمایت اجتماعی، خشونت، استرس‌های زندگی، اسنادهای ناسازگار و تغییر منفی رفتار همسر است.

ب. محیطی که زوجها در آن زندگی می‌کنند، یعنی اوضاع و موقعیتی که احتمالاً برای زوجها مهم و جالب توجه است. محیط‌های مرتبط با رضایتمندی زناشویی عبارت‌اند از: ۱. فرزندان؛ ۲. تاریخچه زندگی، ویژگی‌های همسر و خانواده اصلی زوجها؛ ۳. فشارهای زندگی و انتقال‌ها (مرحله گذر) (اولیاء و همکاران، ۱۳۸۷: ۱۱).

به لحاظ جامعه‌شناختی نیز در ارتباط با رضایت زناشویی تحقیقات متعددی به انجام رسیده است. مثلاً، پژوهشی با عنوان "بررسی رابطه بین ساختار قدرت در خانواده با رضایتمندی زناشویی زنان کارمند و خانه‌دار شهر تهران" توسط مجوبه ذوالفقارپور و همکاران نشان می‌دهد بین ساختار قدرت در خانواده با رضایتمندی زناشویی زنان و همچنین تحصیلات شوهر رابطه وجود دارد. همچنین، تفاوت ساختار قدرت در خانواده‌هایی که زن و شوهر هر دو شاغل‌اند و خانواده‌هایی که در آن زن خانه‌دار می‌باشد، مورد تأیید قرار گرفت (ذوالفقارپور و همکاران، ۱۳۸۳). همچنین پژوهش دیگری با عنوان "بررسی عوامل مرتبط با میزان رضایت زناشویی کارمندان در دو دانشگاه بیرجند" توسط یداله واقعی و همکاران نشان می‌دهد که عمده‌ترین میزان ناراضی‌تی بین مؤلفه‌های نه‌گانه رضایت زناشویی در زمینه روابط جنسی و حل تعارض بوده و حدود ۲۲/۵ کارمندان از زندگی زناشویی خود ناراضی بودند که سطح ناراضی‌تی در حدود ۱۰٪ آن‌ها شدید می‌باشد. از سوی دیگر، سطح رضایت حدود ۶۵/۵ از کارمندان متوسط بود (واقعی و همکاران، ۱۳۸۸: ۴۳).

1. Bradbury
2. Fincham
3. Beach

با توجه به وجود عوامل متنوع و متعدد بر رضایت زناشویی، به برخی عوامل که به نظر می‌رسد تأثیر بیشتری بر رضایت زناشویی دارند، از قبیل مشارکت در تصمیم‌گیری‌های خانوادگی، آگاهی حقوقی، احساس مسئولیت خانوادگی و احساس تعلق خانوادگی پرداخته می‌شود.

مشارکت خانوادگی و اجتماعی

اصطلاح مشارکت را آلن بیرو به معنای سهمی در چیزی یافتن و از آن سود بردن و یا در گروهی شرکت جستن و با آن همکاری داشتن تعریف کرده است (بیرو، ۱۳۶۶: ۲۵۷). به عبارت دیگر، مشارکت را فرایند سهمی شدن در تصمیمات اثرگذار بر زندگی شخصی و جامعه‌ای که فرد در آن زندگی می‌کند، تعریف می‌کنند (نوروزی و همکاران، ۱۳۸۸: ۲۵۰). از دیدگاه جامعه‌شناسی، باید بین مشارکت به‌عنوان حالت یا وضع (امر شرکت نمودن) و مشارکت به‌عنوان عمل و تعهد (عمل مشارکت) تمیز قائل شد. مشارکت در معنای اول از تعلق به گروهی خاص و داشتن سهمی در هستی آن خبر می‌دهد و در معنای دوم شرکت فعالانه در گروه را می‌رساند و به فعالیت اجتماعی انجام شده نظر دارد (توسلی، ۱۳۸۲: ۶۶-۶۷).

از نظرگاه فمینیستی، زنان در مقام کنشگرانی خلاق و آگاه در جامعه برای دفاع از حقوق به پا می‌خیزند و روابط اجتماعی تحمیل شده و نقش‌های محول را در چارچوبی دیگر سامان می‌دهند. از این دیدگاه، مشارکت چیزی جز برنامه‌ای برای جامعه نیست که تمامی اعضای جامعه برای پیشبرد آن بسیج می‌شوند. بدین ترتیب مشارکت زنان حرکتی آگاهانه، آزاد و مسئولیت‌آور است که برای اعتلای امور جامعه ضروری است (شادی‌طلب، ۱۳۸۲: ۱۵۶).

در تبیین میزان مشارکت افراد در جامعه، نظریه‌های مشارکت توضیح می‌دهند که چرا بعضی گرایش بیشتر و بعضی میل کمتری برای مشارکت دارند؟

برخی نظریات از دیدگاه شناختی نشأت گرفته و ریشه در اندیشه‌های ماکس وبر دارند. در این نظریه‌ها به سیستم اعتقادات، باورها، گرایش‌ها و اندیشه‌های افراد تأکید می‌شود. آنچه در این نظریات مطرح می‌گردد، این است که اگر مشارکت به‌عنوان یک کنش اجتماعی در نظر گرفته شود، این کنش برخاسته از وجوه فرهنگی هر جامعه است و تحت

عناصر گوناگون موجود در سیستم فرهنگی جامعه قرار دارد. در واقع هنگامی که میزان تمایل فرد برای مشارکت در جامعه کم است ریشه آن باورها و تصویری است که فرد به محیط پیرامون خود دارد (غفاری و نیازی، ۱۳۸۶: ۷۱).

دسته دیگری از نظریات بر جنبه رفتاری تأکید دارند و به سود و زیان مشارکت می-پردازند، یعنی پاداش‌ها و مجازات‌هایی که در قبال انجام یک رفتار نصیب یک شخص می-شود تعیین‌کننده ادامه رفتار او و میزان مشارکت او می‌باشد. به عبارت دیگر، برای این افراد این امر مهم است که در قبال انجام دادن رفتار و یا مشارکت، جامعه چقدر آن‌ها را تنبیه می‌کند یا پاداش می‌دهد (نیازی و کارکنان، ۱۳۸۸: ۳).

از سوی دیگر، در برخی نظریات مرتبط با مشارکت زنان، مشارکت صرفاً وسیله‌ای برای تحقق اهدافی مانند علایق فردی، میل به کسب منزلت بالاتر اجتماعی و اقتصادی می‌باشد و در برخی دیگر به اصلت عمل و اهمیت امور مختلف از جمله امور خانوادگی، سیاسی و اجتماعی زنان اعتقاد وجود دارد. در این نظریه‌ها مشارکت در فعالیت‌های مختلف به خودی خود هدف محسوب می‌شود و از طریق آن توانایی‌ها و خلاقیت‌های انسانی، زن به‌عنوان موجود عقلانی در ارتباط با دیگران فعلیت می‌یابد. در هر دو رویکرد، تأکید بر آن است که برای افزایش مشارکت زنان لازم است زیربنای ذهنی و فکری و ماهیت و ضرورت مشارکت را برای آنان روشن شود. همچنین، لازم است همزمان به نوسازی شخصیتی زنان در مسائل خانوادگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی پرداخت. این دیدگاه را می‌توان در نظریات راجرز^۱ به‌خوبی مشاهده کرد. به نظر راجرز تغییر چیزی جز اندیشه و نظری نیست که فرد آن را جدید و نو می‌پندارد. وی معتقد است که از لحاظ روانی باید نوعی آمادگی در افراد برای پذیرش تغییرات وجود داشته باشد، که آن را تحت‌نگرش مطرح می‌کند. راجرز معتقد است که عناصری چون انگیزه‌ها، ارزش‌ها و وجه‌نظرها در قالب خرده فرهنگی سنتی، عناصر کلیدی و اصلی برای فهم رفتار افراد به‌شمار می‌آیند- (باصری و سوری، ۱۳۸۴: ۹۵-۹۶). همچنین، نظریه منابع براساس رهیافت مبادله، توزیع قدرت بین زن و شوهر را در تصمیم‌گیری‌ها تبیین می‌کند. تئوری منبع به‌طور کلی بر پایه‌ی این فرض قرار دارد که هرچه منابعی که شخص در اختیار دارد، بیشتر باشد از

1 . Rogers

قدرتی بیشتر نیز برخوردار است (بلاد و ولف، ۱۹۸۰: ۲۹). در این روش، معمولاً از یکی از اعضای خانواده سؤال می‌شود که چه کسی در خانواده، تصمیم آخر را می‌گیرد یا حرف آخر را می‌زند؟ سؤال‌های مشخصی در مورد تصمیم‌گیری‌های خانوادگی مانند خرید اتومبیل، هزینه کردن، تعیین محل تحصیل و... پرسیده می‌شود، بنابراین فردی که حرف آخر را می‌زند، اقتدار و قدرت بیشتری دارد (ادهمی و روغنیان، ۱۳۸۸: ۱۳۱).

در راستای مشارکت زنان، کیانی نیز با انجام پژوهشی تحت عنوان "عوامل مؤثر بر مشارکت زنان در تصمیم‌گیری‌های خانوادگی" معتقد است مدت ازدواج، محل سکونت هنگام ازدواج، سن، سن مرد هنگام ازدواج و شغل مرد بیشترین تأثیر را نیز بر نگرش زنان و به‌ویژه مشارکت آنان در تصمیم‌گیری‌های خانوادگی داشته‌اند (کیانی، ۱۳۸۷: ۵). هرچه بر میزان مشارکت زوجین افزوده شود، از روابط یک‌جانبه بین آن‌ها کاسته و تعامل و تبادل را جایگزین می‌کند. همچنان‌که پیتر اوکلی و دیوید مارسدن نیز اعتقاد دارند، مشارکت هنگامی که به‌صورت یک فراگرد پنداشته شود بر ارتباط گسترده میان افراد و تعامل آن‌ها تأکید می‌کند و پیوند آنان را از حالت خطی یک‌سویه و حتی دوسویه به حالت شبکه‌ای چندسویه تبدیل می‌کند. در چنین مفهومی از مشارکت، همه اعضای یک خانواده، یک سازمان، یک شهر یا یک کشور به‌صورت عضوی از یک منظومه و عامل مؤثر در تعامل شناخته می‌شوند و از حق تأثیرپذیری و تأثیرگذاری برخوردار می‌گردند (طوسی، ۱۳۷۹: ۱۰).

آگاهی حقوقی زنان

حقوق زن در ادوار تاریخ سیر پرفراز و نشیب را پیموده است. بدون شک، از زمان شکل‌گیری انسان، حقوق زن مطرح بوده و زمانی حقوق زن به یک بحث قابل تأمل مطرح شده است که بشر از شکل زندگی بدوی خارج شده و جوامع بشری را شکل دادند. از همین روی، زنان به‌عنوان نیمی از پیکره جامعه باید از قوانین حقوقی خود آگاه باشند. در ارتباط با آگاهی زنان از حقوق خود، تحقیقات متعددی نیز در ایران به انجام رسیده است که هر کدام از زاویه‌ای خاص به این موضوع نگاه کرده‌اند. مثلاً بررسی عوامل مؤثر بر آگاهی زنان شهرستان اهواز از حقوق اجتماعی و قانونی خود عنوان پژوهشی است که توسط مهدوی و میرزاپور انجام گرفته است. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که بین تحصیلات پاسخگو،

تحصیلات والدین، درآمد خانواده، ارتباط با گروه همسالان، استفاده از رسانه‌ها و وسایل ارتباط جمعی، وضعیت اشتغال پاسخگو، وضعیت اجتماعی - فرهنگی، رشته تحصیلی، محل سکونت، وضعیت مسکن، حس فرودستی و میزان آگاهی رابطه معناداری وجود دارد (مهدوی و میرزاپور، ۱۳۸۸: ۲۹). همچنین، پژوهش دیگری با عنوان "ارزیابی آگاهی زنان روستایی شهرستان اصفهان از حقوق خویش، عوامل مؤثر در آن و تأثیر این آگاهی در مشارکت آن‌ها در تصمیم‌گیری" توسط صغری ارجلو نشان می‌دهد که میزان آگاهی زنان روستایی شهرستان اصفهان در دو زمینه فردی - خانوادگی و اقتصادی - اجتماعی، در سطح متوسط و سهم مشارکت آن‌ها در تصمیم‌گیری‌ها در هر دو زمینه در همین سطح قرار دارد. طبق یافته‌ها، نوع شغل و تحصیلات فرد و نیز تحصیلات مادر بر آگاهی وی مؤثر است. در بین عوامل اجتماعی نیز، میزان مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی و دفعات مسافرت به شهر و میزان استفاده از رسانه‌ها بر آگاهی تأثیر می‌گذارد. در این تحقیق مشخص شده که افزایش میزان آگاهی حقوقی زنان، منجر به افزایش سهم مشارکت آن‌ها در هر سه بعد از تصمیم‌گیری‌ها می‌شود (ارجلو، ۱۳۸۴: ۱).

هرگاه هر یک از زن و شوهر به هنگام بروز اختلاف نظر بدانند کجا حق با آن‌هاست و در چه مواردی حقی ندارند از لجاجت و پافشاری بر نظر نادرست خود، خودداری می‌کنند. بی‌اطلاعی از قانون هنگام تنظیم روابط، عامل مهمی در تعارض میان زوجین است. از این رو، با توجه به لزوم آگاهی زنان از تمامی قوانین به‌خصوص قوانینی که ارتباط بیشتری با زندگی زناشویی زنان دارند، در نوشتار حاضر، از ابعادی چون حقوق و تکالیف زوجین نسبت به یکدیگر، نگهداری و تربیت اطفال، مهریه، طلاق، میراث زوج و زوجه نسبت به یکدیگر استفاده شده است. قوانین مندرج در قانون اساسی مربوط به حقوق و تکالیف زوجین نسبت به یکدیگر به مواردی چون حق نفقه برای زنان و لزوم تعهد آن از سوی شوهر، نوع و میزان نفقه، برخوردار بودن زن از رجوع به محکمه در صورت خودداری مرد از دادن نفقه و... می‌پردازد. همچنین، قوانین مربوط به نگهداری و تربیت اطفال به مواردی چون چگونگی برخوردار بودن پدر و مادر از حق حضانت فرزند در صورت جدایی از یکدیگر، چگونگی حق تنبیه طفل، مصادیق عدم مواظبت و یا انحطاط اخلاقی والدین و... اشاره می‌کند. قوانین مربوط به مهریه نیز به مواردی چون، شرایط مهر، چگونگی اخذ مهر

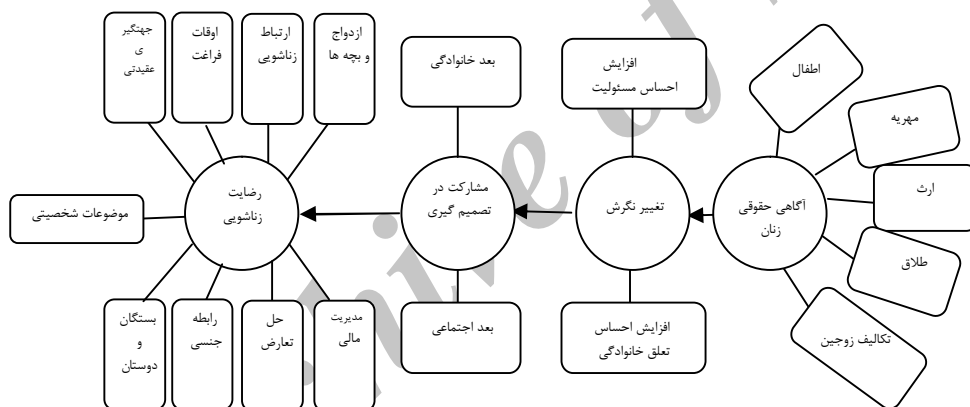
توسط زن، عندالمطالبه یا مدت‌دار بودن مهریه، قوانین مربوط به طلاق به مواردی که قانون به زن حق تقاضای طلاق داده است و چگونگی شرایط طلاق و قوانین مربوط به میراث زوج و زوجه به چگونگی ارث بردن زن و مرد از اموال یکدیگر اشاره دارد.

همواره باید توجه داشت که افزایش آگاهی حقوقی زمینه‌ساز افزایش احساس تعلق خانوادگی و احساس مسئولیت اجتماعی به‌عنوان عناصر سرمایه اجتماعی می‌شود. اهمیت سرمایه اجتماعی که مبین کنش‌های معین و مشخصی از کنشگران در درون ساختارهای اجتماعی می‌باشد و در مقایسه با سرمایه‌های فیزیکی، اقتصادی و انسانی روز به روز بیشتر کشف می‌شود (محسنی تبریزی و آقامحسینی، ۱۳۸۹: ۱۴۸). برخی از نظریه‌پردازان، سرمایه اجتماعی را دارای دو بعد کیفی و کمی می‌دانند. از نقطه نظر این افراد، بعد کمی به بحث درگیری‌های مدنی و بعد کیفی آن به اعتماد اجتماعی می‌پردازد. از این نظر سرمایه اجتماعی کمیتی است که با لحاظ آن امکان ترمیم و بهگشت اجتماعی در عرصه اجتماعی به وجود آمده و بحث مشارکت را در زمینه‌های مختلف تقویت می‌نماید. از نظر بعد کیفی نیز اعتماد و ابعاد آن، انسجام و همبستگی و ایجاد حس همدلی و یگانگی مثبت بین عناصر شبکه‌های اجتماعی امکان‌پذیر خواهد بود (رزنفلد و دیگران، ۲۰۰۱: ۲۸۵).

بنابراین افزایش آگاهی افراد در تمام زمینه‌های زندگی، از جمله موارد ضروری است. چنان‌که تحول در نظام خانواده در جهان صنعتی امروز و نقش عظیم رسانه‌ها در تغییرات فرهنگی جوامع، تلاش در جهت شناخت اهمیت نقش زنان در خانواده و احقاق حقوق حقه ایشان را الزامی کرده است. در صورتی که افراد از حقوق و تکالیف خود در روابط اجتماعی آگاهی داشته باشند، با تلاش برای حفظ حقوق خود، نسبت به رعایت حقوق دیگران و انجام تکالیفی که جامعه برعهده آن‌ها قرار داده، احساس مسئولیت می‌کنند. از سوی دیگر، احساس تعلق نیز از شاخص‌های سرمایه اجتماعی خانواده‌هاست که موجب افزایش سطح سازگاری فرد و نیز کاهش انتظارات و توقعات او می‌شود. زیرا فرد خود را جزئی از مجموعه تلقی می‌کند و همین امر وی را با شرایط موجود سازگار می‌کند (ناطق‌پور، ۱۳۸۶: ۲۰۲). این امر در موفقیت خانواده در رشد و کمال اعضاء و همبستگی درونی و تبدیل نگرش افراد از هدف‌گرایی به فرآیند‌گرایی تأثیر مستقیم دارد.

بر اساس مجموعه بحث‌های فوق می‌توان فرضیات زیر را استخراج کرد:

- بین آگاهی حقوقی زنان و رضایت زناشویی رابطه وجود دارد.
- بین احساس مسئولیت و رضایت زناشویی رابطه وجود دارد.
- بین احساس تعلق و رضایت زناشویی رابطه وجود دارد.
- بین مشارکت زنان در تصمیم‌گیری و رضایت زناشویی رابطه وجود دارد.
- بین آگاهی حقوقی زنان و مشارکت در تصمیم‌گیری رابطه معنی‌دار وجود دارد.
- بین احساس تعلق خانوادگی و مشارکت در تصمیم‌گیری رابطه معنی‌دار وجود دارد.
- بین احساس مسئولیت خانوادگی زنان و مشارکت در تصمیم‌گیری رابطه معنی‌دار وجود دارد.

شکل شماره ۱. مدل نظری تحقیق

روش تحقیق

این پژوهش با روش پیمایش مقطعی و با استفاده از تکنیک پرسشنامه انجام گرفته است. جامعه آماری مورد مطالعه شامل کلیه زنان دارای همسر در نقاط شهری کاشان براساس آمار موجود در مرکز آمار ایران در سال ۱۳۸۵ در حدود ۶۹۹۲۹ نفر می‌باشد. با استفاده از فرمول نمونه‌گیری کوکران، تعداد حجم نمونه در پژوهش حاضر ۳۸۱ نفر و روش توزیع

پرسشنامه، روش نمونه‌گیری سهمیه‌ای است. بر این اساس، شهر کاشان به پنج منطقه تقسیم شده و پرسشنامه‌ها به تعداد مساوی بین هر پنج منطقه پخش شده است.

تعریف مفاهیم

رضایت زناشویی: به مسرت کلی شخص و خشنودی فرد از روابط نزدیک زناشویی اشاره دارد (یوسفی و همکاران، ۱۳۸۹: ۲۶) در این پژوهش برای بررسی رضایت زناشویی از پرسشنامه انریچ^۱ استفاده شده است. السون و همکاران در سال ۱۹۸۹ از این پرسشنامه که توسط آن‌ها ساخته شده بود برای بررسی رضایت زناشویی استفاده نموده و معتقدند که این مقیاس به تغییراتی که در طول حیات آدمی رخ می‌دهد مربوط می‌شود. در ایران، سلیمانیان (۱۳۷۳) نسخه ۴۷ سؤالی که شامل ۹ خرده مقیاس می‌باشد از آن استخراج نموده است. این نسخه آزمون، شامل ابعاد و موضوعات شخصیتی، ارتباط زناشویی، حل تعارض، مدیریت مالی، فعالیت‌های اوقات فراغت، روابط جنسی، ازدواج و فرزندان، اقوام و دوستان و جهتگیری مذهبی است. در پژوهش حاضر، از فرم ۴۷ سؤالی استفاده شده است. مشارکت در تصمیم‌گیری: منظور میزان دخالت و نقش زنان در کلیه تصمیم‌گیری‌های خانوادگی می‌باشد (کیانی، ۱۳۸۷: ۱۰). در این پژوهش مشارکت زنان در تصمیم‌گیری‌های خانوادگی به دو بعد تقسیم شده است: الف. مشارکت خانوادگی: مشارکت زنان در کلیه تصمیم‌گیری‌هایی که مربوط به داخل خانه است. برای سنجش این متغیر از ۱۵ گویه در قالب طیف لیکرت استفاده شده است. ب. مشارکت اجتماعی: مشارکت زنان در کلیه تصمیم‌گیری‌های که مربوط به داخل خانه است و نیز ارتباطی با بیرون از چارچوب خانه دارد. برای سنجش این متغیر از ۱۱ گویه در قالب طیف لیکرت استفاده شده است.

احساس مسئولیت خانوادگی: منظور از احساس مسئولیت خانوادگی، میزان احساس تکلیف، وظیفه و وابستگی که فرد نسبت به خانواده خویش دارد. برای سنجش این متغیر از ۱۰ گویه در قالب طیف لیکرت استفاده شده است.

احساس تعلق خانوادگی: منظور از احساس تعلق خانوادگی، نقطه عطف فرآیندی است که طی آن فرد نسبت به مکان، شیء و یا فرد و امری احساس تعهد پیدا می‌کند، به نوعی

1 . Enrich

که موجب احساس مثبت به محیط و یا امر و یا فرد مورد نظر می‌شود (وحیددا و نیازی، ۱۳۸۳: ۱۲۱). برای سنجش این متغیر از ۹ گویه در قالب طیف لیکرت استفاده شده است. آگاهی حقوقی: فرآیند سازماندهی، تعبیر و تفسیر اطلاعاتی که با حواس انجام می‌شود (محسنی، ۱۳۷۵: ۱۰). برای سنجش این متغیر از ۵ بُعد حقوق و تکلیف زوجین نسبت به یکدیگر، طلاق، مهریه، میراث زوج و زوجه، نگهداری و تربیت اطفال استفاده شده است که شامل ۲۲ سؤال ۳ گزینه‌ای استخراج شده از قوانین حقوقی کشور است. برای سنجش بعد حقوق و تکالیف زوجین نسبت به یکدیگر، از ماده قانون‌های ۱۱۰۶، ۱۱۰۷، ۱۱۱۱، ۱۱۱۸، ۱۱۰۵، همچنین برای سنجش بعد نگهداری و تربیت اطفال، از ماده قانون‌های ۱۱۶۹، ۱۱۷۰، ۱۱۷۶، ۱۱۷۹، برای سنجش بعد مهریه، از ماده قانون‌های ۱۰۸۲، ۱۰۸۵، ۱۰۹۰، برای سنجش بعد طلاق، از ماده قانون‌های ۱۱۲۹، ۱۱۳۰، ۱۰۲۹، ۱۱۳۳ و برای سنجش بعد ارث، از ماده قانون‌های ۹۴۶، ۹۴۲، ۹۴۹ استفاده شده است.

اعتبار^۱ و روایی^۲

اعتبار پژوهش حاضر از سویی از نوع اعتبار صوری است و پرسشنامه توسط چند تن از اساتید جامعه‌شناسی مورد بررسی قرار گرفته و نکات اصلاحی آن‌ها در پرسشنامه منظور شده و اعتبار سؤالات مربوط به قسمت حقوقی توسط عده‌ای از حقوقدانان شهرستان کاشان مورد تأیید قرار گرفته است و از سویی اعتبار سازه‌ای است که تلاش شده است با تحلیل چارچوب نظری غنی مؤلفه‌ها و ابعاد مورد اجماع استخراج شود. به‌طوری‌که نتایج حاصله با چارچوب نظری مورد استفاده همخوان باشد. روایی نیز که به بررسی قابلیت تکرارپذیری ابزار تحقیق می‌پردازد با استفاده از آلفای کرونباخ به‌دست آمده است. ضریب آلفای کرونباخ به‌دست آمده در مجموعه معرف‌های مفاهیم بیانگر میزان روایی مناسب تک تک مفاهیم تحقیق است.

1. validity
2. Reliability

جدول شماره ۱. میزان ضریب آلفای کرونباخ

تعداد سؤال	ضریب آلفا	مفاهیم و ابعاد
۴۷	۹۲	۱. رضایت زناشویی
۱۰	۷۵	۲. احساس مسئولیت
۹	۷۱	۳. احساس تعلق
۲۶	۷۵/۷	۴. مشارکت
۱۵	۷۲/۲	۴-۱. مشارکت اجتماعی
۱۱	۷۷/۸	۴-۲. مشارکت خانوادگی

یافته‌های پژوهش

مشخصات فردی

از تعداد ۳۸۱ نفر نمونه انتخاب شده در پژوهش حاضر، ۷۶ نفر (۱۹/۹ درصد) افراد زیر دیپلم، ۱۰۶ نفر (۲۷/۸ درصد) دیپلم، ۴۱ نفر (۱۰/۹ درصد) فوق دیپلم، ۱۴۷ نفر (۳۹ درصد) لیسانس، ۷ نفر (۱/۹ درصد) فوق لیسانس و بالاتر هستند. همچنین، ۴۰/۷ درصد شاغل و ۵۸ درصد غیرشاغل هستند. از سوی دیگر، تحصیلات شوهر زنان جامعه آماری مورد مطالعه بدین شرح است که ۵۹ نفر (۱۵/۵ درصد) زیر دیپلم، ۱۴۲ نفر (۳۷/۵ درصد) دیپلم، ۴۷ نفر (۱۳/۳ درصد) فوق دیپلم، ۱۰۳ نفر (۲۷ درصد) لیسانس و ۱۴ نفر (۳/۷ درصد) فوق لیسانس و بالاتر هستند. علاوه بر آن، توزیع افراد جامعه آماری مورد مطالعه برحسب مدت زمان ازدواج بدین صورت است که، مدت زمان ازدواج ۵۹/۶ درصد افراد ۱۲ سال و پایین‌تر، ۲۳/۴ درصد بین ۱۳ تا ۲۴ سال و ۱۲/۳ درصد ۲۵ سال و بالاتر است. همچنین، توزیع فاصله سنی افراد جامعه آماری با همسرانشان بدین شرح است که، ۳۹/۶ درصد ۳ سال و کمتر، ۳۲/۸ درصد بین ۴ تا ۶ سال، ۱۶/۸ درصد افراد بین ۷ تا ۹ سال و ۸/۱ درصد ۱۰ سال و بالاتر است.

متغیرهای تحقیق

متغیرهای پژوهش حاضر شامل: رضایت زناشویی، آگاهی حقوقی زنان، احساس مسئولیت خانوادگی، احساس تعلق خانوادگی و مشارکت در تصمیم‌گیری‌های خانوادگی است که خود شامل دو بعد مشارکت خانوادگی و مشارکت اجتماعی است که هر کدام از طریق

گویه‌های خاص خود سنجیده شده‌اند. جدول زیر توزیع پراکندگی ابعاد و مفهوم رضایت زناشویی را نشان می‌دهد.

جدول شماره ۲. توزیع فراوانی و درصد پاسخگویان به ابعاد و مفهوم رضایت زناشویی

نام متغیر	میانگین	انحراف معیار	حداقل	حداکثر
رضایت از ویژگی‌های شخصیتی زوج	۶۸/۲۸	۲۲/۰۱	۰	۱۰۰
ارتباط زناشویی	۵۵/۲۱	۲۵/۵۴	۰	۱۰۰
حل تعارض	۶۰/۹۴	۲۳/۸۶	۰	۱۰۰
مدیریت مالی	۶۵/۱۴	۱۹/۹۸	۰	۱۰۰
اوقات فراغت	۶۲/۴۱	۲۳/۶۰	۰	۱۰۰
رابطه جنسی با همسر	۶۲/۰۴	۲۰/۲۷	۰	۱۰۰
ازدواج و فرزندان	۶۰/۲۳	۱۹/۸۶	۰	۱۰۰
اقوام و دوستان	۶۲/۴۹	۱۸/۷۸	۰	۱۰۰
جهت‌گیری‌های مذهبی	۶۳/۸۸	۲۳/۱۶	۰	۱۰۰
رضایت زناشویی	۶۰/۵۳	۲۰/۱۶	۰	۱۰۰

بر اساس یافته‌های جدول شماره ۲، در دامنه تغییرات ۰-۱۰۰ میانگین رضایت زناشویی ۶۰/۵۳ با انحراف استاندارد ۲۰/۱۶ می‌باشد. به‌طوری‌که از بین ابعاد مورد بررسی و در مردم شهر کاشان، رضایت از ویژگی‌های شخصیتی همسر دارای بیشترین میانگین (۶۵/۱۴)، مدیریت مالی با میانگین (۶۵/۱۴) در رده دوم و جهت‌گیری‌های مذهبی با میانگین (۶۳/۸۸) در رده سوم قرار دارد. از طرف دیگر، رضایت از ارتباط زناشویی و بُعد ازدواج و فرزندان به ترتیب با میانگین ۵۵/۲۱ و ۶۰/۲۳ دارای کمترین میانگین می‌باشند.

جدول شماره ۳. توزیع فراوانی و درصد پاسخگویان به مفاهیم تحقیق

نام متغیر	میانگین	انحراف معیار	حداقل	حداکثر
آگاهی حقوقی	۴۹/۸۸	۱۵/۲۶	۴/۵۴	۹۵/۴۵
احساس مسئولیت خانوادگی	۸۶/۷۰	۱۸/۴۵	۰	۱۰۰
احساس تعلق خانوادگی	۸۹/۴۲	۱۳/۸۲	۰	۱۰۰
مشارکت خانوادگی	۷۱/۴۵	۱۴/۱۹	۰	۱۰۰
مشارکت اجتماعی	۴۸/۹۲	۱۵/۵۵	۰	۱۰۰
مشارکت در تصمیمات خانوادگی	۶۷/۸۴	۱۵/۸۱	۰	۱۰۰

همانطور که جدول شماره ۳ نشان می‌دهد، میانگین مفهوم آگاهی حقوقی در دامنه تغییرات ۰-۱۰۰، ۴۹/۸۸ است که نشان‌دهنده آن است میزان آگاهی حقوقی در جامعه آماری مورد مطالعه تقریباً در حد متوسطی است. از سوی دیگر، مفاهیم احساس مسئولیت خانوادگی و احساس تعلق خانوادگی به ترتیب هر یک با داشتن میانگین ۸۶/۷۰ و ۸۹/۴۲ نشان‌دهنده آن است که میزان این مفاهیم در جامعه آماری مورد مطالعه در حد بالایی است. علاوه بر آن، همانطور که جدول شماره ۲ نشان می‌دهد، در دامنه تغییرات ۰-۱۰۰، میانگین مشارکت در تصمیم‌گیری خانوادگی ۶۷/۸۴ با انحراف استاندارد ۱۵/۸۱ می‌باشد که نشان‌دهنده آن است که بالاتر از حد متوسط است. به طوری که از بین ابعاد مورد بررسی و در بین زنان شهرستان کاشان مشارکت خانوادگی دارای بیشترین میانگین ۷۱/۴۵ و مشارکت اجتماعی با میانگین ۴۸/۹۲ در رده دوم قرار دارد.

تجزیه و تحلیل یافته‌ها

در این بخش، بعد از آن از طریق همبستگی پیرسون به طور جزئی رابطه مفاهیم تحقیق با رضایت زناشویی و رابطه متغیرهای احساس مسئولیت خانوادگی، احساس تعلق خانوادگی و آگاهی حقوقی با مشارکت در تصمیم‌گیری‌های خانوادگی سنجیده شده است. همچنین به بررسی رابطه متغیر آگاهی حقوقی زنان با احساس مسئولیت خانوادگی و احساس تعلق خانوادگی پرداخته شده است. بعد از آن به بررسی رابطه متغیرهای تحصیلات شوهر، مدت زمان ازدواج و فاصله سنی با همسر با متغیر وابسته تحقیق (رضایت زناشویی) پرداخته می‌شود. علاوه بر آن تحلیل رگرسیون نیز متغیرهایی که قادر به تبیین و پیش‌بینی تغییرات متغیر رضایت زناشویی هستند را معرفی خواهد کرد.

جدول شماره ۴. رابطه بین متغیرهای مستقل و میانجی با رضایت زناشویی

مشارکت در تصمیمات	مشارکت اجتماعی	مشارکت خانوادگی	تعلق خانوادگی	مسئولیت خانوادگی	آگاهی حقوقی	متغیر مستقل رضایت زناشویی
۰/۵۶	۰/۶۰	۰/۵۷	۰/۵۲	۰/۰۸۱	-۰/۰۴۸	همبستگی
۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۱۱۹	۰/۲۱۱	معناداری

مهم‌ترین نکاتی که در جدول شماره (۴) می‌توان مشاهده کرد عبارتند از:

- بُعد مشارکت اجتماعی با رضایت زناشویی رابطه مثبت و معنی‌داری دارد. لازم به توضیح است رابطه بُعد مشارکت اجتماعی و رضایت زناشویی قوی‌تر از بعد دیگر مشارکت در تصمیم‌گیری خانوادگی است. با توجه به نوع رابطه چنین استنباط می‌شود که افزایش مشارکت خانوادگی (خانوادگی و اجتماعی) پیامدهای مثبتی بر رضایت زناشویی دارد.

- مفهوم احساس تعلق خانوادگی با رضایت زناشویی رابطه مثبت و معنی‌دار دارد. با توجه به نوع رابطه چنین استنباط می‌شود افزایش احساس تعلق خانوادگی پیامدهای مثبتی بر رضایت زناشویی دارد.

- بین مفاهیم آگاهی حقوقی و احساس مسئولیت خانوادگی با رضایت زناشویی رابطه وجود ندارد. با توجه به عدم وجود رابطه با افزایش و کاهش مفاهیم آگاهی حقوقی و احساس مسئولیت خانوادگی اثری بر رضایت زناشویی ندارد.

با توجه به مدل نظری تحقیق، در این بخش، به بررسی رابطه مشارکت در تصمیم‌گیری‌های خانوادگی به مثابه متغیر وابسته و متغیرهای احساس مسئولیت، احساس تعلق، آگاهی حقوقی به‌عنوان متغیرهای مستقل پرداخته می‌شود.

جدول شماره ۵. رابطه متغیرهای مستقل و مشارکت در تصمیم‌گیری خانوادگی

تعلق خانوادگی	مسئولیت خانوادگی	آگاهی حقوقی		
۰/۴۰	۰/۴۴۸	۰/۰۴	همبستگی	مشارکت اجتماعی
۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۱۹۷	معناداری	
۰/۳۲	۰/۲۵	۰/۲۱	همبستگی	مشارکت خانوادگی
۰/۰۰۶	۰/۰۰۰	۰/۵۱۰	معناداری	
۰/۳۶	۰/۴۰	۰/۳۱	همبستگی	مشارکت در تصمیمات
۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۱۰۷	معناداری	

مهم‌ترین نکاتی که در جدول شماره (۵) می‌توان مشاهده کرد عبارت‌اند از:

- بین مفهوم مسئولیت خانوادگی با مشارکت در تصمیم‌گیری‌های خانوادگی رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد. همچنین، بین مفهوم مسئولیت خانوادگی با هر دو بعد مشارکت رابطه معنی‌دار و مثبت وجود دارد. با توجه به نوع رابطه چنین استنباط می‌شود

که افزایش احساس مسئولیت خانوادگی، نتایج مثبتی برای مشارکت در تصمیم‌گیری‌های خانوادگی دارد.

- بین مفهوم احساس تعلق خانوادگی با مشارکت در تصمیم‌گیری‌های خانوادگی رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد. همچنین، بین مفهوم احساس تعلق خانوادگی با هر دو بعد مشارکت رابطه معنی‌دار و مثبت وجود دارد. با توجه به نوع رابطه چنین استنباط می‌شود افزایش احساس تعلق خانوادگی، نتایج مثبتی برای مشارکت در تصمیم‌گیری‌های خانوادگی دارد.

- بین مفهوم آگاهی حقوقی و مشارکت در تصمیم‌گیری‌های خانوادگی رابطه وجود ندارد. با توجه به عدم وجود رابطه بین این دو متغیر افزایش یا کاهش آگاهی حقوقی بر مشارکت در تصمیم‌گیری‌های خانوادگی اثری ندارد.

با توجه به مدل نظری تحقیق، آگاهی حقوقی بر احساس مسئولیت و احساس تعلق تأثیر دارد لذا در این بخش به بررسی رابطه آگاهی حقوقی به‌عنوان متغیر مستقل و احساس مسئولیت و احساس تعلق به مثابه متغیر وابسته می‌پردازیم.

جدول شماره ۶. رابطه آگاهی حقوقی و احساس مسئولیت و احساس تعلق

تعلق خانوادگی	مسئولیت خانوادگی	متغیر وابسته	
		متغیر مستقل	متغیر مستقل
۰/۰۸۱	۰/۰۰۸	همبستگی	آگاهی حقوقی
۰/۵۴	۰/۴۲	معناداری	

براساس یافته‌های جدول شماره (۶)، می‌توان استنباط کرد که آگاهی حقوقی زنان تأثیری بر احساس مسئولیت خانوادگی و احساس تعلق خانوادگی ندارد.

جدول شماره ۷. رابطه تحصیلات شوهر و رضایت زناشویی

متغیر	ابعاد	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	میانگین مجذورات درون گروهی	میانگین مجذورات برون گروهی	F	Sig
تحصیلات شوهر	زیر دیپلم	۵۹	۵۱/۱۰	۲۰/۶۸	۲۵۲۰/۲۰۰	۲۷۹/۴۷۵	۶/۶۴	۰/۰۰۰
	دیپلم	۱۳۹	۵۸/۹۶	۱۸/۸۸				
	فوق دیپلم	۴۶	۶۸/۱۷	۱۸/۲۰				
	لیسانس	۱۰۲	۶۴/۱۹	۲۰/۶۷				
	فوق لیسانس و بالاتر	۱۴	۶۶/۱۵	۱۴/۱۵				
	کل	۳۶۰	۶۰/۶۱	۲۰/۰۸				

مقایسه میانگین میزان رضایت زناشویی افراد برحسب تحصیلات شوهر در جدول شماره (۷) ارائه شده است. مقدار F به دست آمده (۶/۶۴) معنادار است (۰/۰۰۰) و بیانگر آن است که میزان رضایت زناشویی زنان جامعه مورد مطالعه برحسب تحصیلات شوهر متفاوت است. با توجه به معنادار بودن تفاوت میانگین‌ها از آزمون تعقیبی توکی استفاده شده است که نتایج آزمون نشان می‌دهد که افرادی که تحصیلات شوهر آن‌ها زیردیپلم است نسبت به سایر گروه‌ها از رضایت زناشویی کمتری برخوردار هستند.

جدول شماره ۸. رابطه فاصله سنی با همسر و رضایت زناشویی

متغیر	ابعاد	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	میانگین مجذورات درون گروهی	میانگین مجذورات برون گروهی	F	Sig
فاصله سنی با همسر	۳ سال و کمتر	۱۴۹	۶۳/۹۴	۱۹/۴۲	۳۹۵/۰۲	۱۶۸۷/۰۸	۴/۲۷	۰/۰۰۶
	۴ تا ۶	۱۲۲	۵۸/۹۴	۱۹/۶۳				
	۷ تا ۹	۶۴	۵۹/۵۴	۲۰/۷۴				
	۱۰ سال و بالاتر	۳۱	۵۰/۷۵	۲۱/۱۳				
	کل	۳۶۶	۶۰/۳۹	۲۰/۱۴				

مقایسه میانگین میزان رضایت زناشویی افراد برحسب فاصله سنی با همسر در جدول شماره (۸) ارائه شده است. مقدار F به دست آمده (۴/۲۷) معنادار است (۰/۰۰۶) و بیانگر آن است که میزان رضایت زناشویی افراد برحسب فاصله سنی با همسر متفاوت است. با توجه به معنادار بودن تفاوت میانگین‌ها از آزمون تعقیبی توکی استفاده شده است که نتایج آزمون نشان می‌دهد که افراد دارای فاصله سنی ۱۰ و سال و بالاتر نسبت به سایر گروه‌ها دارای رضایت زناشویی کمتری هستند.

جدول شماره ۹. رابطه مدت زمان ازدواج و رضایت زناشویی

متغیر	ابعاد	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	میانگین مجذورات درون گروهی	میانگین مجذورات برون گروهی	F	Sig
مدت زمان ازدواج	۱۲ و پایین‌تر	۲۲۵	۶۲/۶۴	۱۹/۰۳	۴۰۲/۱۷	۱۸۴۹/۸۷	۴/۵۹	۰/۰۱۱
	۱۳ تا ۲۴	۸۷	۵۷/۴۳	۱۹/۳۱				
	۲۵ و بالاتر	۴۶	۵۴/۱۳	۲۵/۶۵				
	کل	۳۵۸	۶۰/۲۸	۲۰/۲۵				

مقایسه میانگین میزان رضایت زناشویی افراد با مدت زمان ازدواج با همسر در جدول شماره (۹) ارائه شده است. مقدار F به دست آمده (۴/۵۹) معنادار است (۰/۰۱۱) و بیانگر آن است که میزان رضایت زناشویی افراد برحسب مدت زمان ازدواج با همسر متفاوت است. با توجه به معنادار بودن تفاوت میانگین‌ها از آزمون تعقیبی توکی استفاده شده است که نتایج آزمون نشان می‌دهد که افراد دارای مدت زمان ازدواج ۲۵ سال و بالاتر نسبت به سایر گروه‌ها دارای رضایت زناشویی کمتری هستند.

تحلیل رگرسیونی

به منظور بررسی میزان تأثیر هر یک از متغیرها بر رضایت زناشویی از تحلیل رگرسیونی گام به گام استفاده شده است و از متغیرهای وارد شده در مدل، سه متغیر مشارکت در تصمیم‌گیری خانوادگی، احساس تعلق خانوادگی و احساس مسئولیت خانوادگی در مدل رگرسیونی باقی مانده‌اند. همان‌طور که جدول شماره (۱۰) نشان می‌دهد، سه متغیر

مسئولیت خانوادگی، تعلق خانوادگی و مشارکت در تصمیم‌گیری خانوادگی به میزان ۰/۱۸ درصد تغییرات متغیر رضایت زناشویی را تبیین می‌کنند.

جدول شماره ۱۰. تحلیل رگرسیونی متغیرهای مستقل و رضایت زناشویی

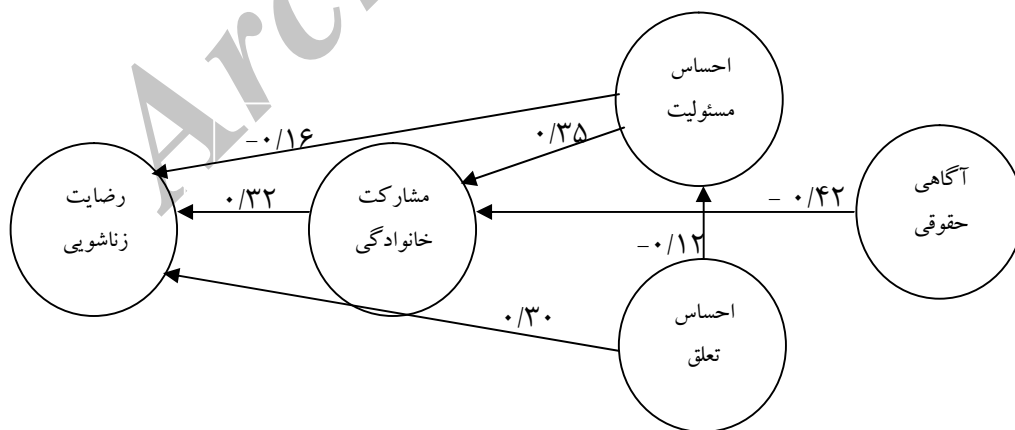
همبستگی R	ضریب تعیین	خطای استاندارد تخمین زده شده
۰/۴۲	۰/۱۸	۱۸/۴۲

جدول شماره ۱۱. ضرایب متغیرهای مستقل در شکل رگرسیونی به روش گام به گام

Sig	T	ضرایب استاندارد	ضرایب خام		متغیر
		Beta	Std.Error	B	
۰/۰۰۰	۶/۱۶۵	۰/۳۱۱	۱/۹۱۹	۱۱/۸۲۸	مشارکت در تصمیم‌گیری
۰/۰۰۰	۵/۸۵۶	۰/۳۰۸	۰/۷۸	۰/۴۵۴	احساس تعلق
۰/۰۰۷	-۲/۷۳۴	-۰/۱۶۱	۰/۶۳	۰/۱۷۱	احساس مسئولیت

به‌طوری که براساس جدول شماره (۱۱)، میزان تأثیرگذاری متغیر مشارکت در تصمیم‌گیری (۰/۳۱۴)، متغیر احساس تعلق خانوادگی (۰/۳۰۸) و متغیر احساس مسئولیت خانوادگی (۰/۱۶۱-) است. از این رو به‌نظر می‌رسد مشارکت در تصمیم‌گیری‌های خانوادگی درصد بیشتری از واریانس رضایت زناشویی را تبیین می‌کند.

تحلیل مسیر

با توجه به مدل تحلیل مسیر می‌توان گفت، در میان متغیرهای گنجانده شده در مدل، بیشترین تأثیر مستقیم بر رضایت زناشویی توسط متغیر مشارکت در تصمیم‌گیری‌های خانوادگی مشخص شده است. وزن بتا برای این متغیر در مرحله ورود مستقیم برابر ۰/۳۲ می‌باشد که بیشترین رابطه را با متغیر مستقل دارد. از متغیرهایی که به صورت غیرمستقیم بیشترین رابطه را بر رضایت زناشویی داشته است احساس مسئولیت خانوادگی می‌باشد. جدول شماره (۱۲) اثرات مستقیم و غیرمستقیم و کل هر یک از متغیرها بر رضایت زناشویی را طبق مدل تجربی تحقیق نشان می‌دهد. مقایسه ضرایب تأثیر این را آشکار می‌سازند که بیشترین اثر مستقیم و بیشترین اثر غیرمستقیم مربوط به کدام‌یک از متغیرها می‌باشد.

جدول شماره ۱۲. اثرات مستقیم، غیرمستقیم و کل متغیرهای مستقل بر رضایت زناشویی

متغیرها	مستقیم	غیر مستقیم	کل
مشارکت در تصمیم‌گیری	۰/۳۲	-	۰/۳۲
احساس مسئولیت	-۰/۱۶	۰/۱۱	-۰/۵
احساس تعلق	۰/۳۰	-۰/۰۲	۰/۲۸
آگاهی حقوقی	-	-۰/۰۳۸	-۰/۰۳۸

نتیجه‌گیری و پیشنهادات

همان‌گونه که اشاره شد رضایت زناشویی عبارت است از وجود یک رابطه دوستانه همراه با حس تفاهم و درک یکدیگر و وجود یک تعادل منطقی بین نیازهای مادی و معنوی زوجین. با توجه به اینکه خانواده ارزشمندترین و اثربخش‌ترین نهاد جامعه است و هیچ یک از آسیب‌های اجتماعی فارغ از تأثیر خانواده نیست، کاهش رضایت زناشویی از عامل‌های خطر ساز بروز آسیب‌های اجتماعی و روانی در کودکان و بزرگسالان است و نظام خانواده را که در واقع زیربنای جامعه سالم است، مورد تهدید قرار می‌دهد. عوامل متعددی می‌تواند بر رضایت زناشویی زنان مؤثر واقع شود از جمله مشارکت آن‌ها در تصمیم‌گیری‌های خانوادگی، افزایش احساس مسئولیت، افزایش احساس تعلق و آگاهی حقوقی است. مشاهده زندگی‌های زناشویی توسط پژوهش‌گر در پیرامون خود طی چند سال در سطح جامعه و همچنین مطالعه پژوهش‌های موجود در این زمینه، بیانگر این نکته است که در

همه زندگی‌های خانوادگی، فضای آرامش، محبت و عشق برقرار نیست و تفاهم بین همه زوجین وجود ندارد، یعنی رضایت از زندگی و به دنبال آن خوشبختی زنان و مردان تأمین نمی‌شود. در نتیجه تعدادی از خانواده‌ها در محیطی پر تنش زندگی می‌کنند. برخی از نتایج پژوهش حاضر بدین شرح است:

- میانگین رضایت زناشویی در جامعه مورد مطالعه بالاتر از حد متوسط است که با نتایج تحقیق بخشی و همکاران (۱۳۸۶) هم‌راستا است؛ به طوری که از بین ابعاد مورد بررسی و در زنان شهر کاشان رضایت از ویژگی‌های شخصیتی همسر دارای بیشترین میانگین، مدیریت مالی در رده دوم و جهت‌گیری‌های مذهبی در رده سوم قرار دارد. همچنین، در تحقیق صادق‌مقدم و همکاران (۱۳۸۵) رضایت از مدیریت مالی در حد بالایی وجود داشته است که با نتایج پژوهش حاضر هم‌راستا می‌باشد. علاوه بر آن، یافته‌های پژوهش خدایاری فرد و همکاران (۱۳۸۶)، احمدی و همکاران (۱۳۸۵)، باتلر و همکاران (۱۹۹۸)، فیس و تامکو (۲۰۰۱)، مارش و دالاس (۲۰۰۱)، کال و هیتون (۱۹۹۷)، سولیوان (۲۰۰۱)، اورتینکال و ونستیوگن (۲۰۰۶) و هانلر و گنچوز (۲۰۰۵) نشان‌دهنده آن است که نگرش و تقیید مذهبی نقش مهمی در رضایت زناشویی دارد که با یافته‌های پژوهش حاضر هم‌راستا می‌باشد.

از طرف دیگر، رضایت از ارتباط زناشویی و ازدواج و فرزندان دارای کمترین میانگین در جامعه آماری مورد مطالعه می‌باشد.

- میانگین آگاهی حقوقی در بین زنان شهر کاشان در حد متوسطی است. از سوی دیگر، احساس مسئولیت خانوادگی و احساس تعلق خانوادگی به ترتیب هر یک با داشتن میانگین ۸۶/۷۰ و ۸۹/۴۲ نشان‌دهنده آن است که میزان این مفاهیم در جامعه آماری مورد مطالعه در حد بالایی است. علاوه بر آن، میانگین مشارکت در تصمیم‌گیری خانوادگی بالاتر از حد متوسط است. به طوری که از بین ابعاد مورد بررسی و در بین زنان شهر کاشان مشارکت خانوادگی دارای بیشترین میانگین نسبت به مشارکت اجتماعی است.

- تحلیل‌ها نشان داد افزایش مشارکت در تصمیم‌گیری‌های خانوادگی و احساس تعلق پیامدهای مثبتی بر رضایت زناشویی دارد. ولیکن، آگاهی حقوقی و احساس مسئولیت رابطه معناداری با رضایت زناشویی ندارد.

- بررسی‌ها نشان داد احساس تعلق و احساس مسئولیت خانوادگی رابطه معنی‌دار با مشارکت در تصمیم‌گیری‌های خانوادگی دارد. از طرف دیگر، آگاهی حقوقی زنان تأثیری بر مشارکت زنان در تصمیم‌گیری‌های خانوادگی ندارد.

- تحلیل‌ها نشان داد میزان رضایت زناشویی زنان برحسب تحصیلات شوهر تفاوت معناداری با یکدیگر دارد و زنانی که شوهرانشان دارای تحصیلات زیر دیپلم هستند رضایت زناشویی کمتری دارند.

- نتایج نشان داد میزان رضایت زناشویی افراد برحسب فاصله سنی با همسر متفاوت است. به طوری که افراد دارای فاصله سنی ۱۰ سال و بالاتر نسبت به سایر گروه‌ها دارای رضایت زناشویی کمتری هستند.

- تحلیل‌ها نشان می‌دهد که میزان رضایت زناشویی افراد برحسب مدت زمان ازدواج با همسر متفاوت است. به طوری که افراد دارای مدت زمان ازدواج ۲۵ سال و بالاتر نسبت به سایر گروه‌ها دارای رضایت زناشویی کمتری هستند. این نتیجه با یافته‌های پژوهش بخشایش و مرتضوی (۱۳۸۸) که بین مدت زمان ازدواج و رضایت زناشویی رابطه معنادار وجود ندارد هم‌راستا نمی‌باشد.

- در تحلیل رگرسیونی سه متغیر مشارکت در تصمیم‌گیری، احساس تعلق، احساس مسئولیت ۱۸ درصد تغییرات متغیر رضایت زناشویی را تبیین می‌کند. به طوری که میزان تأثیرگذاری متغیر مشارکت در تصمیم‌گیری، بیشتر از سایر متغیرهاست.

- در مدل تحلیل مسیر بیشترین تأثیر مستقیم بر رضایت زناشویی متعلق به مشارکت در تصمیم‌گیری‌های خانوادگی و بیشترین تأثیر غیرمستقیم را احساس مسئولیت خانوادگی داشته است.

چنان‌که نتایج رگرسیون نشان داد مشارکت در تصمیم‌گیری‌های خانوادگی واریانس بیشتری از رضایت زناشویی را تبیین می‌کند. واقعیت این است که تصمیمات جمعی‌ای که به‌وسیله گروه اتخاذ می‌شود نسبت به تصمیمات یک فرد قاطعیت بیشتری را نشان می‌دهد. این پدیده دو دلیل دارد: اول این که وقتی فرد به تنهایی باید تصمیم بگیرد، از این که در تصمیم‌گیری اشتباه کند و یا این که مرتکب احتیاط بی‌مورد شود می‌ترسد در حالی که، یک تصمیم گروهی و جمعی مسئولیت را بر عهده افراد بیشتری می‌اندازد و بدین ترتیب،

آن‌ها را جسورتر می‌سازد، دوم اینکه اعضاء در گروه‌های یکپارچه و به هم پیوسته غالباً از انتقاد به یکدیگر خودداری می‌کنند و در نتیجه، ممکن است نسبت به پیشنهادات جسورانه، کمتر منتقد باشند، بنابراین گروه را برای قاطعانه‌تر عمل کردن سوق دهند (ترنر، ۱۳۸۷: ۱۹۱). لذا برای اینکه خانواده‌ها دموکراتیک‌تر شوند و مشارکت اعضاء به ویژه زنان در آن بیشتر شود، تغییر در شناخت مردان از اهمیت نقش همسر در تصمیم‌گیری‌های خانواده ضروری است. دموکراتیک‌تر شدن خانواده یک فرآیند است و به زمان تشکیل خانواده برنمی‌گردد. در این میان، آموزش و پرورش و رسانه‌های جمعی نقش اساسی در دموکراتیک‌تر شدن خانواده و مشارکت اعضاء در خانواده به ویژه زنان دارند، بنابراین برای تغییر تصورات زنان از نقش خود و تصور مردان از نقش زنان، باید این نهادها گام اساسی را بردارند. از پیشنهاد‌های دیگر برای تبیین شأن شایسته زنان در خانواده و امور آن بدین ترتیب است:

— تحقق عدالت و تعالی در تعامل مشروعیت و مطلوبیت در روابط درونی خانواده و منع هرگونه ستم و تبعیض متقابل.

— تحقق فرهنگ مشارکت کامل اعضاء خانواده به‌ویژه زنان در تدبیر منزل، حراست قانونمندی از نقش و منزلت بلند و والای زن.

— اهتمام بنیادین به تحکیم، تقویت و پاسداری نهاد خانواده به‌عنوان واحد الهی و کوشش در ارتقای اندیشه و فرهنگ خانواده باوری با تأکید بر نقش زنان در دفاع قانونمند از حقوق اجتماعی آنان.

— ارتقای نقش مؤثر و سازنده زنان در جامعه و خانواده

— تحکیم راهبرد جایگاه خانواده و به ویژه نقش زن در آن

— افزایش سطح دانش زنان به‌عنوان اصلی‌ترین ابزار حضور زن در فعالیتهای خانواده و رشد جایگاه آنان در خانواده

— تعالی و شکوفایی جهت‌دار فرهنگی، سیاسی، اقتصادی و اجتماعی به‌سوی کاهش نابرابری‌هایی که معیار آن جنسیت باشد، به مقصور سازندگی فردی و روان‌شناختی آحاد جامعه زنان و تحقق جامعه طراز مکتب (اکوچکیان، ۱۳۸۳: ۶۶-۶۷).

از سوی دیگر چنانچه نتایج نشان داد میزان رضایت زناشویی در جامعه آماری مورد مطالعه بالاتر از حد متوسط است، ولیکن افراد به نسبت قابل توجهی از رضایت زناشویی کمی برخوردار هستند؛ لذا نگرانندگان پیشنهاد می کنند کسانی که از زندگی زناشویی خود ناراضی هستند به دلیل آسیبی که این نارضایتی به سایر ابعاد زندگی شان نظیر روابط اجتماعی، تربیت فرزند، سلامت روانی و عمومی شان دارد نیاز به مداخلات تخصصی خانواده درمانی و زوج درمانی دارند. از سوی دیگر، پیشنهاد می شود مشاوره هایی در جهت بهبود روابط زناشویی در اختیار آن دسته از افرادی که سطح رضایت نسبی و متوسط دارند قرار گیرد. همچنین، به طور کلی پیشنهادهای دیگر برای افزایش رضایت زناشویی بدین ترتیب است:

- برگزاری کارگاه های آموزشی در زمینه مسایل مختلف زناشویی (شیوه های همسرمداری، تربیت فرزند، روش های مقابله با تعارضات زناشویی) به تناسب نیاز زوجها.
- تهیه بروشورها و مطالب آموزشی درباره مهارت های لازم برای زندگی سالم زناشویی، برگزاری سمینارها و همایش ها در زمینه مسائل خانوادگی.
- ایجاد مرکز مشاوره زناشویی با تأکید بر درمان های شناختی و با دو هدف آموزش زوجین پیش از ازدواج و آموزش و درمان به زوج هایی که جدایی و طلاق را آخرین شیوه رهایی از مشکلات می دانند.
- به افراد توصیه می شود با مطالعه و یادگیری کسب دانش کافی درباره مهارت های زناشویی بتوانند عشق و احترام متقابل را در طول زندگی حفظ نمایند. همچنین لازم است به زوجینی که دچار مشکلات زناشویی می باشند کمک شود تا با شناخت بیشتر نسبت به همسرشان و کسب مهارت های کاربردی، پایه های زندگی مشترک را مستحکم تر نمایند تا از این طریق بتوانیم از بسیاری از طلاق های خانمان سوز جلوگیری نماییم.

منابع

- آکوچکیان، احمد (۱۳۸۳)، پیش نویس منشور جایگاه زن در فرآیند توسعه کشور، شرکت انتشارت سوره مهر.
- احمدی، خدابخش؛ آزادمرزآبادی، اسفندیار؛ ملازمانی، علی (۱۳۸۴)، بررسی وضعیت ازدواج و

- سازگاری زناشویی در بین کارکنان سپاه، **مجله طب نظامی**، شماره ۷، ص ۱۴۱-۱۵۲.
- احمدی، خدابخش؛ فتحی آشتیانی، علی؛ عرب‌نیا، علی‌رضا (۱۳۸۵)، رابطه بین تقیدات مذهبی و سازگاری زناشویی، **فصلنامه خانواده‌پژوهشی**، سال دوم، شماره ۵، ص ۵۵-۶۷.
- ادهمی، عبدالرضا؛ روغنیان، زهره (۱۳۸۸)، بررسی تأثیر عقاید قالبی بر نابرابری جنسیتی در خانواده (مطالعه موردی: زنان شاغل در آموزش و پرورش شهر همدان)، **پژوهش‌نامه علوم اجتماعی**، سال سوم، شماره چهارم، ص ۱۲۷-۱۴۳.
- ارجلو، صغری (۱۳۸۴)، ارزیابی آگاهی زنان روستایی شهرستان اصفهان از حقوق خویش، عوامل مؤثر در آن و تأثیر این آگاهی در مشارکت آن‌ها در تصمیم‌گیری، **پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته کشاورزی**، دانشگاه صنعتی اصفهان.
- اولیاء، نرگس؛ فاتحی‌زاده، مریم؛ بهرامی، فاطمه (۱۳۸۷)، تأثیر آموزش برنامه‌گنی‌سازی بر افزایش رضایتمندی زناشویی زوج‌ها، **اندیشه‌های نوین تربیتی**، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه الزهراء، دوره ۴، شماره ۱ و ۲، ص ۹-۳۰.
- باصری، احمد؛ سوری، فاطمه (۱۳۸۴)، بررسی آگاهی و مشارکت سیاسی-اجتماعی خانواده‌های پاسداران، **فصلنامه فرهنگی دفاعی زنان و خانواده**، شماره ۲، ص ۹۵-۱۰۹.
- بخشایش، علیرضا؛ مرتضوی، مهناز (۱۳۸۸)، رابطه رضایت جنسی، سلامت عمومی و رضایت زناشویی در زوجین، **فصلنامه روان‌شناسی کاربردی**، سال ۳، شماره ۴ (۱۲)، ص ۷۳-۸۵.
- بخشی، حمید؛ اسدپور، محمد؛ خدادادی‌زاده، علی (۱۳۸۶)، ارتباط رضایت از روابط زناشویی با افسردگی زوجین، **مجله علمی دانشگاه علوم پزشکی قزوین**، سال یازدهم، شماره ۲ (پی در پی ۴۳)، ص ۳۷-۴۳.
- بیرو، آلن (۱۳۷۰)، **فرهنگ علوم اجتماعی**، ترجمه باقرساروخانی، تهران: نشرکیهان.
- ترنر، جاناتان (۱۳۸۷)، **مفاهیم و کاربردهای جامعه‌شناسی**، ترجمه محمدفولادوند و عزیز بختیاری، انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهش امام خمینی.
- توسلی، غلامعباس (۱۳۸۲)، **مشارکت اجتماعی در شرایط جامعه آنومیک**، انتشارات دانشگاه تهران.
- جنتی جهرمی، مهرداد؛ معین، لادن؛ یزدانی، لیلیا (۱۳۸۹)، بررسی و مقایسه رابطه‌ی میان ویژگی‌های شخصیتی و رضایتمندی زناشویی در زنان شاغل شهر کازرون، **فصلنامه زن و جامعه**، سال اول، شماره دوم، ص ۱۴۳-۱۶۲.
- خدایاری فرد، محمد؛ شهابی، روح‌اله؛ اکبری زردخانه، سعید (۱۳۸۶)، رابطه نگرش مذهبی با

- رضایت‌مندی زناشویی در دانشجویان متأهل، **فصلنامه خانواده‌پژوهی**، سال سوم، شماره ۱۰، ص ۶۱۱-۶۲۰.
- ذوالفقارپور، محبوبه؛ حسینیان، سیمین؛ منوره یزدی، سیده (۱۳۸۳)، بررسی رابطه میان ساختار قدرت در خانواده با رضامندی زناشویی زنان کارمند و خانه‌دار شهر تهران، **تازه‌ها و پژوهش‌های مشاوره**، جلد سوم، شماره ۱۱، ص ۳۱-۴۶.
- سلیمانیان، علی اکبر (۱۳۷۳)، بررسی رابطه غیرمنطقی با رضامندی زناشویی در دانشجویان متأهل، **پایان‌نامه کارشناسی ارشد مشاوره**، دانشگاه تربیت معلم.
- سلیمی، سیدحسین؛ آزادمرزآبادی، اسفندیار؛ امیری، ماندانا (۱۳۸۷)، ابعاد رضایت زناشویی در همسران جانباز، **اندیشه‌های نوین تربیتی**، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه الزهراء، دوره ۴، شماره ۴، ص ۵۵-۷۲.
- سیاه تیری (۱۳۸۵)، بررسی رابطه بین رضایت زناشویی و رضایت زناشویی در حوزه ستادی صنعت نفت در شهر تهران در سال ۱۳۸۴، **پایان‌نامه کارشناسی**، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه شهید بهشتی.
- شادی‌طلب، ژاله (۱۳۸۲)، مشارکت اجتماعی زنان، زن در توسعه و سیاست، **پژوهش زنان**، (۷)۱، ۱۴۱-۱۷۶.
- صادق مقدم، لیلا؛ عسگری، فریبا؛ معروضی، پرویز؛ شمس، هدایت‌اله؛ طهماسبی، سیمین (۱۳۸۵)، میزان رضایت از زندگی زناشویی در زنان شاغل و خانه‌دار و همسران آن‌ها در شهر گناباد، افق دانش، **مجله دانشکده علوم پزشکی و خدمات بهداشتی**، درمانی گناباد دوره ۱۲: شماره ۲، ص ۴۵-۵۰.
- طوسی، محمدعلی (۱۳۷۹)، **مشارکت و مدیریت مشارکت‌جو** (نظام پذیرش و بررسی پیشنهادها)، تهران: انتشارات مدیریت صنعتی.
- عطاری، یوسفعلی؛ امان‌اللهی فرد، عباس؛ مهربانی‌زاده هنرمند، مهناز (۱۳۸۵)، بررسی رابطه ویژگی‌های شخصیتی و عوامل فردی- خانوادگی با رضایت زناشویی در کارکنان اداره‌های دولتی شهر اهواز، **مجله علوم تربیتی و روانشناسی**، دانشگاه شهید چمران اهواز، دوره سوم، سال سیزدهم، شماره ۱، ص ۸۱-۱۰۸.
- غفاری، غلامرضا، نیازی، محسن (۱۳۸۶)، **جامعه‌شناسی مشارکت**، تهران: نشر نزدیک.
- قربانعلی‌پور، مسعود؛ فراهانی، حجت‌اله؛ برجلی، احمد؛ مقدس، لیلا (۱۳۸۷)، تعیین اثربخشی آموزش تغییر سبک زندگی به شیوه گروهی بر افزایش رضایت زناشویی، **مطالعات**

- روان‌شناختی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه الزهراء، دوره ۴، شماره ۳، ص ۵۷-۷۲.
- کیانی، مزده (۱۳۸۷)، عوامل مؤثر بر مشارکت زنان در تصمیم‌گیری‌های خانوادگی: شهر جدید بهارستان، **مجله علمی-پژوهشی تحقیقات زنان**، سال دوم، شماره چهارم، ص ۲۰-۵.
- مرادی، بیان‌محمد (۱۳۸۸)، بررسی و مقایسه میزان رضایت زناشویی و سلامت روان در میان زنان منطقه اورامانات کرمانشاه با تأکید بر مسائل فرهنگی آن منطقه، **پایان‌نامه کارشناسی ارشد**، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه شهید بهشتی.
- محسنی، منوچهر (۱۳۷۹)، **بررسی آگاهی‌ها، نگرش‌ها و رفتارهای اجتماعی-فرهنگی در ایران**، تهران: دبیرخانه شورای فرهنگ عمومی کشور.
- محسنی تبریزی، علیرضا؛ آقامحسنی، مریم (۱۳۸۹)، بررسی نقش سرمایه اجتماعی در توسعه شهری؛ مورد پژوهی: شهر محلات، **فصلنامه مدیریت شهری**، شماره ۲۶، ص ۱۴۷-۱۶۲.
- مهدوی، محمدصادق؛ میرزاپور، فاطمه (۱۳۸۸)، بررسی جامعه‌شناختی عوامل مؤثر بر آگاهی زنان شهرستان اهواز از حقوق اجتماعی و قانونی خود، **پژوهش‌نامه علوم اجتماعی**، سال سوم، شماره اول، ص ۲۹-۵۱.
- ناطق‌پور، محمدجواد (۱۳۸۶)، **رویکردی نو در آسیب‌شناسی اجتماعی از نگاه توسعه**، دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی.
- نوروزی، فیض‌اله؛ بختیاری، مهناز (۱۳۸۸)، مشارکت اجتماعی و عوامل اجتماعی مؤثر بر آن، **فصلنامه راهبرد**، سال هجدهم، شماره ۵۳، ص ۲۴۹-۲۶۹.
- نوغانی، محسن؛ فولادیان، احمد؛ احمدی ازغندی، حسن (۱۳۸۸)، بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی بر رضایت از زندگی (مطالعه موردی دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد مشهد)، **مجله تخصصی جامعه‌شناسی**، سال اول، پیش شماره سوم، ص ۱۶۹-۱۹۳.
- نیازی، محسن؛ کارکنان نصرآبادی، محمد (۱۳۸۹)، مشارکت اجتماعی و توسعه منطقه‌ای با تأکید بر منطقه ده تهران، **همایش شهروندان و تعلق اجتماعی**، ص ۱-۱۵.
- واقعی، یداله؛ میری، محمدرضا؛ قاسمی‌پور، ملیحه (۱۳۸۸)، بررسی عوامل مرتبط با میزان رضایت زناشویی کارمندان در دو دانشگاه بیرجند، **مجله علمی دانشگاه علوم پزشکی بیرجند**، ۱۶(۴)، ص ۴۳-۵۰.
- وحیدآ، فریدون؛ نیازی، محسن (۱۳۸۳)، تأملی در مورد رابطه بین ساختار و مشارکت اجتماعی در شهر کاشان، **فصلنامه علوم اجتماعی**، شماره ۲۳، ص ۱۱۷-۱۴۵.

- یوسفی، رحیم؛ عابدین، علیرضا؛ تیرگری، عبدالحکیم؛ فتح‌آبادی، جلیل (۱۳۸۹)، اثربخشی مداخله آموزشی مبتنی بر مدل طرح‌واره‌ها در ارتقاء رضایت زناشویی، **مجله روان‌شناسی بالینی**، سال دوم، شماره ۳ (پیاپی ۷)، ص ۲۵-۳۲.

- Blood, R.O, Wolf,D(1960),Husband and Wives, Glencoe Illinois, the free Press
- Butler, M. H; Gardner, B. C & Bird, M. H. (1998). Not just a time-out: change dynamics of prayer for religious couples in conflict situations. *Fam Process*. Winter, 37(4), 451-78
- Call, V. R. A., & Heaton, T. B. (1997). Religious influence on marital stability. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 36, 382-392
- Cao Tri, Huynh (1992),Participation in Development, Paris: UNESCO.
- Fiese, B. H; Tomcho, T. J. (2001). Finding meaning in religious practices: the relation between religious holiday rituals and marital satisfaction. *J Fam Psychol*. Dec,15(4), 597-609
- Huñler, O, S. & Genc,ö'z, T, I. (2005). The effect of religiousness on marital satisfaction: Testing the mediator role of marital problem solving between religiousness and marital satisfaction. *Contemporary Family Therapy*, 27(1), 123-136
- Marsh , R, & Dallos , R. (2001). Roman Catholic couples: wrath and religion. *Fam Process*. Fall, 40(3), 343-60.
- Orathinkal, J., & Vansteewegen, A. (2006). Religiosity and marital satisfaction. *Contemporary Family Therapy*, 28, 497-504.
- Rosenfeld, R, Messner, F and Baumer, E(2001), social Capital Homicide, *Social Forces*, Vol 80, Issue 1, pp:286-309
- Sullivan , T.(2001). Understanding the relationship between religiosity and marriage: An investigation of the immediate and longitudinal effects of religiosity on newlywed couples. *Journal of Family Psychology*, 15, 610-628